

Examining the Level of Development in Relation to Gender Deprivation and Empowerment (In Iranian Provinces during 2009 and 2019)

Mehdi Najafi¹, Mohammad Mohebi^{2*}, Ebrahim Negahdari³

1. Department of Economics, Qeshm Branch, Islamic Azad University, Qeshm, Iran

2. Associate Professor, Department of Economic and Accounting, Faculty of Management, Economics and Accounting, Hormozgan University, Bandar Abbas, Iran

3. Department of Economics, Bandarabbas Branch, Islamic Azad University, Bandarabbas, Iran

ABSTRACT

The concept of human development emphasizes qualitative aspects over the mere quantitative aspects of growth. The core of this concept is that development must go beyond increasing income and wealth. In the framework of human development, women's participation in economic, social, and political life, as well as eliminating gender inequalities, holds significant importance. Accordingly, the objective of this study is to analyze the relationship between the levels of human and geographical development with the degree of deprivation and empowerment in gender-related indices. The research methodology is based on a documentary-statistical approach. The data sources include the results of the 2006 and 2016 censuses. The statistical population of this study encompasses all provinces of the country, analyzed comprehensively based on the census results of 2006 and 2016. Data analysis was conducted using SPSS software (version 19) and EViews software. The findings indicate that the indices constituting the levels of development in Iranian provinces (human development levels, distance from and proximity to Tehran, population density [human capital], and the type of geographical settlements [urban and rural areas]) have a positive and significant relationship with the degree of gender-related deprivation and empowerment. Additionally, the indices representing the levels of development in Iranian provinces can explain the variance in the degree of gender-related deprivation and empowerment.

Received: 05 Jul 2024

Accepted: 28 Aug 2024

Available Online: 20 Sep 2024

Keywords

Human development level, geographical factors, degree of deprivation, gender empowerment.

How to cite:

Najafi, M., Mohebi, M., & Negahdari, E. (2024). Examining the Level of Development in Relation to Gender Deprivation and Empowerment (In Iranian Provinces during 2009 and 2019). *Study and Innovation in Education and Development*, 4(2), 233-245.

* Corresponding Author:

Dr. Mohammad Mohebi

E-mail: mohebimh@yahoo.com

© 2024 the authors. Published by Institute for Knowledge, Development, and Research.

This is an open access article under the terms of the [CC BY-NC 4.0 License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

EXTENDED ABSTRACT

INTRODUCTION

Gender inequality remains one of the most challenging societal issues, manifesting as disparities in economic, social, and political domains (1). Women's participation in these areas is often constrained by systemic biases and unequal access to resources, which ultimately hinders human development (2). Despite global initiatives aimed at addressing these inequalities, significant gaps persist, especially in developing regions (3). This study examines the relationship between development indicators and gender-related deprivation and empowerment across Iranian provinces over a decade.

The concept of human development, introduced in the 1990s by the United Nations, emphasizes the importance of improving individuals' capabilities and access to opportunities beyond economic growth (4). This framework highlights gender equality as a cornerstone for sustainable development, advocating for the elimination of disparities in education, employment, and political participation (Mahmoudi & Samimi Far, 2019). In Iran, where women constitute nearly half of the population, neglecting gender empowerment impedes national progress (5).

This study utilizes comprehensive data from the 2006 and 2016 censuses to analyze the impact of human and geographical development on gender empowerment and deprivation indices. It investigates whether proximity to urban centers, population density, and other development indicators influence gender disparities.

METHODS AND MATERIALS

This study employed a documentary-statistical research method, leveraging secondary data from the 2006 and 2016 Iranian censuses. The research comprehensively analyzed all Iranian provinces using SPSS (version 19) and EVIEWS software for statistical analysis.

Key development indicators examined included human development index (HDI), population density, proximity to Tehran, and type of geographical settlement (urban vs. rural). Gender deprivation and empowerment were measured using indices such as education levels, income disparities, and participation rates in economic and political sectors. A multiple regression analysis was conducted to determine the explanatory power of these variables on gender-related outcomes.

FINDINGS

The analysis revealed significant variations in development and gender empowerment across Iranian provinces. The primary findings are summarized as follows:

1. **Human Development and Gender Empowerment:** Provinces with higher human development levels, such as Tehran and Isfahan, exhibited lower gender deprivation

and higher empowerment scores. In contrast, regions like Sistan and Baluchestan had the lowest development and highest gender disparities.

2. **Population Density:** High population density correlated negatively with gender empowerment. Provinces with concentrated populations, such as Tehran, faced reduced access to opportunities due to resource constraints.
3. **Proximity to Tehran:** Proximity to the capital was positively associated with gender empowerment. Urban provinces near Tehran benefited from better infrastructure and policy implementation, reducing gender disparities.
4. **Geographical Settlement Type:** Urban areas consistently showed higher gender empowerment than rural regions. Rural provinces faced significant challenges in education access and economic participation for women.

The regression analysis indicated that these development indices collectively explained a significant proportion of the variance in gender deprivation and empowerment across provinces. The findings underscore the interconnectedness of socio-economic and geographical factors in shaping gender outcomes.

DISCUSSION AND CONCLUSION

The results highlight stark inequalities in gender empowerment across Iranian provinces, driven by disparities in human development, geographical proximity to Tehran, and settlement types. These findings align with previous studies emphasizing the critical role of development in addressing gender disparities (4).

Urban areas near Tehran demonstrate higher gender empowerment due to better access to education, healthcare, and employment opportunities. Conversely, rural and remote provinces face systemic barriers that perpetuate gender deprivation. Addressing these inequalities requires targeted interventions that prioritize infrastructure development, education access, and economic inclusion in underdeveloped regions.

The study contributes to the discourse on gender equality by demonstrating the pivotal role of human development in reducing gender disparities. Policymakers should adopt inclusive strategies that address the unique challenges faced by rural and disadvantaged provinces. Expanding educational opportunities, implementing gender-sensitive policies, and enhancing economic participation for women are essential steps toward achieving equitable development.

In conclusion, this study underscores the necessity of integrating gender equality into national development agendas. By bridging the gaps in human development and addressing geographical disparities, Iran can foster a more inclusive and sustainable society.

بررسی سطح توسعه یافتگی با درجه‌ی محرومیت و بهره‌مندی جنسیتی (در استان‌های ایران در مقاطع زمانی ۱۳۸۸ و ۱۳۹۸)

مه‌دی نجفی^۱، محمد محبی^{۲*}، ابراهیم نگهداری^۳

۱. گروه اقتصاد، واحد قشم، دانشگاه آزاد اسلامی، قشم، ایران

۲. دانشیار، گروه اقتصاد و حسابداری، دانشکده مدیریت، اقتصاد و حسابداری، دانشگاه هرمزگان، بندرعباس، ایران

۳. گروه اقتصاد، واحد بندرعباس، دانشگاه آزاد اسلامی، بندرعباس، ایران

چکیده

مفهوم توسعه‌ی انسانی علاوه بر توجه به جنبه‌ی کمی رشد، تأکید بیشتری به جنبه‌های کیفی دارد. درون مایه اصلی این مفهوم آن است که توسعه باید چیزی بسیار بیشتر از افزایش درآمد و ثروت باشد. در مفهوم توسعه انسانی مشارکت زنان در حیات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی و از بین بردن نابرابری‌های جنسیتی حایز اهمیت است. بر همین اساس هدف این مقاله تحلیل رابطه سطح توسعه انسانی و جغرافیایی با درجه محرومیت و بهره‌مندی در شاخص جنسیتی است. روش پژوهش از روش اسنادی- آماری است. منابع اطلاعات از نتایج سرشماری‌های سال ۱۳۸۵ و سرشماری ۱۳۹۵ جمع‌آوری شده است. جامعه آماری این پژوهش کل استان‌های کشور مبتنی بر نتایج سرشماری ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵، و بصورت تمام شماری انجام شده است. تجزیه تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم افزار spss نسخه ۱۹ و نرم افزار EViews انجام شده است. یافته‌های تحلیل نشان می‌دهد که شاخص‌های تشکیل دهنده سطوح توسعه یافتگی استان‌های ایران (سطح توسعه-ی انسانی، دوری و نزدیکی مناطق مختلف کشور از تهران، تراکم جمعیت (نیروی انسانی)، نوع سکونتگاه‌های جغرافیایی (مناطق شهری و روستایی) رابطه مثبت و معنی‌داری با درجه‌ی محرومیت و بهره‌مندی جنسیتی داشته است. همچنین شاخص‌های تشکیل دهنده سطوح توسعه یافتگی استان‌های ایران می‌توانند واریانس مربوط به درجه‌ی محرومیت و بهره‌مندی جنسیتی را تبیین کنند.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۴/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۰۷

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۶/۳۰

واژگان کلیدی

سطح توسعه انسانی، جغرافیایی، درجه محرومیت، بهره‌مندی جنسیتی.

شیوه ارجاع‌دهی:

نجفی، مه‌دی، محبی، محمد، و نگهداری، ابراهیم. (۱۴۰۳). بررسی سطح توسعه یافتگی با درجه‌ی محرومیت و بهره‌مندی جنسیتی (در استان‌های ایران در مقاطع زمانی ۱۳۸۸ و ۱۳۹۸). پژوهش و نوآوری در تربیت و توسعه، ۴(۲)، ۲۴۵-۲۳۳.

نویسنده مسئول:

دکتر محمد محبی

پست الکترونیکی: mohebimh@yahoo.com

© ۱۴۰۳ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است.

انتشار این مقاله بصورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی CC BY-NC 4.0 صورت گرفته است.

امروزه نابرابری یکی از نامأنوس ترین حقایق زندگی اجتماعی است و حتی برای سطحی نگرترین ناظران، امر بدیهی است، در عین حال نابرابری اجتماعی مسئله‌ای نیست که به سادگی حل با تبیین شود. این واقعیت تلخ در زندگی زنان به گونه‌ی نابرابری‌های جنسیتی نمود بیشتری دارد. کلیشه‌های رایج که در واقع تعمیم نا به جا و ساده انگاری افراطی را به همراه دارد، تعریف واقعیت‌ها را در پی دارد و این طرز تلفی پایه نابرابری و تبعیض جنسیتی قرار می‌گیرد. نابرابری و تبعیض‌های جنسیتی منجر به برخوردهای تبعیض آمیز یا ترجیحی جامعه نسبت به افراد بر حسب جنس آن‌ها می‌گردد. این نگرش‌ها و تبعیض‌های موجود در جامعه، افراد را به دو گروه متفاوت تقسیم می‌نماید. گروهی که امکان دسترسی به منابع، امکانات و اعتبارات را به واسطه‌ی برتری جنسی حق طبیعی خود فرض می‌نمایند و گروهی که عدم بهره‌مندی‌های خویش و محرومیت‌ها را می‌پذیرند، در واقع مردان عمدتاً در گروه اول و زنان در گروه دوم جای دارند. هر چند که این تقسیم بندی طبیعی نبوده و مغایر با اصل عدالت و تساوی انسان‌ها می‌باشد. در واقع به دلیل محدودیت منابع اگر قرار باشد یک گروه از انسان‌ها کنار گذاشته شوند، عمدتاً زنان نادیده گرفته شده‌اند. در نتیجه‌ی ساختاری نابرابر، بر مبنای باورهای تبعیض آمیز و تعصب برانگیز علیه زنان در زمینه‌های مختلفی چون اشتغال، آموزش، بهداشت و سه زنان هم به لحاظ اقتصادی و هم به لحاظ قابلیت، فقیر گشته‌اند. بر اساس مطالعات پژوهشگران، زنان بیشتر از مردان در معرض فقر قرار دارند. زیرا از قابلیت‌ها و امکاناتی که برای توانمندی و کاهش فقر لازم است، محرومند. محدودیت تحرک اجتماعی و اقتصادی تحت تاثیر عوامل فرهنگی و قانونی، مبارزه با فقر را برای زنان دشوارتر نموده است. «نگرانی از پیوستن جمعی از زنان به گروه "فقیرترین فقرا" سبب طرح رویکردهای متفاوت و ارایه راهکارهای عملی در حوزه‌ی جنسیت و توسعه شده است. وجه مشترک مبانی این مباحث تاکید بر توانمندی با توانمندسازی زنان است، چه زنانی که در معرض فقر قرار دارند و چه زنانی که فارغ از شاخص‌های فقر مادی، از عاملیت جریان توسعه محروم مانده‌اند» (1). از دیدگاه فقر قابلیت‌معیارهایی چون بی سواد، فقدان آموزش، سوء تغذیه، تبعیض جنسیتی و مانند آن، منجر به محرومیت زنان از قابلیت‌های فردی و اجتماعی شده است. از همین روست که سازمان ملل در سال‌های اخیر شاخص‌هایی چون توسعه‌ی انسانی، توسعه‌ی جنسیتی و فقر انسانی را معیار فقر می‌شمرد که در آن عناصری چون درآمد، آموزش و سواد، بهداشت و تبعیض‌ها جنسیتی لحاظ شده است (6). در عرصه اقتصادی توسعه را مترادف با رشد به کار می‌بردند. و بالا بردن تولید ناخالص ملی و در آمد سرانه را اهداف توسعه قرار داده بودند و چنین فرض می‌کرده‌اند که رشد اقتصادی برابری بیشتری را به ارمغان خواهد آورد و این برابری موجب نابودی قطعی فقر خواهد شد (2). اما با تشدید مسایلی همچون فقر، بیکاری و نابرابری، حتی در کشورهایی که دارای رشد اقتصادی بالایی بودند، کاربرد متغیرهای اقتصادی به عنوان تنها عامل مؤثر در سنجش توسعه مورد تردید قرار گرفت. از دهه ۱۹۷۰ به بعد در مفهوم و معنای توسعه تجدید نظر به عمل آمد. حاصل چنین تحولی طرح مفهوم توسعه‌ی انسانی بود که در چارچوب آن هدف اساسی توسعه مورد توجه قرار گرفت. بدین صورت نخستین گزارش توسعه‌ی انسانی در سال ۱۹۹۰ توسط سازمانی

برنامه ریزی توسعه‌ی سازمان ملل انتشار یافت و توسعه‌ی انسانی به عنوان فرایندی تعریف شد که طی آن امکانات بشر افزایش یابد. به طوری که در این رویکرد سه شاخص اساسی کسب دانش، دسترسی به امکانات مادی لازم برای یک زندگی بهتر و برخورداری از طول عمر توأم با سلامتی برای سنجش توسعه‌ی انسانی مورد توجه قرار گرفت (3). مفهوم توسعه‌ی انسانی علاوه بر توجه به جنبه‌ی کمی رشد، تأکید بیشتری به جنبه‌های کیفی دارد. درون مایه اصلی این مفهوم آن است که توسعه باید چیزی بسیار بیشتر از افزایش درآمد و ثروت باشد. در واقع توسعه انسانی به جایگزین کردن دیدگاه انسان مدار به دیدگاه تولیدمدار تاکید دارد (هور، ۲۰۱۶). در مفهوم توسعه انسانی مشارکت زنان در حیات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی و از بین بردن نابرابری‌های جنسیتی حایز اهمیت است. بعد مهم توسعه‌ی انسانی، توسعه پایدار است یعنی این که حق انتخاب و ضرورت و نیازهای نسل‌های آینده را محترم شمرده حفظ نماید. که البته این کار تنها از طریق افزایش دایم و سریع زنان در عرصه‌های اجتماعی - اقتصادی، امکان پذیر نخواهد بود (4).

زنان نیمی از جمعیت ایران را تشکیل می‌دهند بنابراین برای رسیدن به شاخص‌های توسعه توجه ویژه به زنان است (5). غفلت و عدم توجه و یا حتی نادیده گرفتن قابلیت‌ها و توانایی‌های این درصد از جمعیت کشور، باعث از بین رفتن استعدادها و شایستگی‌های زیادی وهمچنین رسیدن به شاخص‌های توسعه را ناممکن می‌سازد. و اجرای طرح‌های کلان اقتصادی در جهت رسیدن به توسعه را با مشکل مواجه می‌کند (7). زنان در کشورهای جهان سوم درصد بالایی از جمعیت را به خود اختصاص داده‌اند، در حالی که میزما مشارکت اقتصادی و اجتماعی آن‌ها بسیار ناچیز است. بطوری که اکثریت قاطع آن‌ها در بخش‌های غیر رسمی مانند خدماتی، صنعتی و کشاورزی مشغول فعالیت هستند. هر برنامه توسعه‌ای بایستی رشد بیشتر شاخص‌های اقتصادی و اجتماعی را فراهم کند (8). یکی از شاخص‌های مهم در این زمینه شاخص جنسیتی است. اجرای درست برنامه‌های توسعه بایستی به رفع نابرابری‌های جنسیتی بینجامد. حال آنکه امروزه حتی در کشورهای توسعه یافته نیز کمترین میزان شکاف جنسیتی را گزارش کرده‌اند. این شکاف جنسیتی در حوزه‌ی مشارکت اقتصادی هر چند به شکل چشمگیری ترمیم یافته است. اما همچنان وجود دارد (9). سطح توسعه یافتگی یک کشور مرتبط با میزان توسعه یافتگی همه استان‌ها و یا شهرهای تشکیل دهنده آن کشور است. نمی‌توان یک کشور را توسعه یافته تلقی کرد اما بعضی از شهرهای آن کشور در محرومیت باشند. توسعه زمانی اتفاق می‌افتد که کلیه شاخص‌های آن در تمام سطح بصورت یکپارچه رشد داشته باشند. در حال حاضر بیشتر کشورها توجهی به جنسیت افراد در جهت بکارگیری نیروی انسانی ندارند. بلکه معیار مهم آن‌ها داشتن تخصص و میزان مهارت افراد است. اما در کشور ما بخاطر برخی از شرایط اولویت اول با جنسیت مرد بودن است (جواهری، ۱۳۹۸). اهمیت این پژوهش باور به ایفا و الزام استفاده از نگرش‌های جنسیتی در تدوین برنامه‌های توسعه با بهره‌گیری از نظریه‌های توانمندسازی بر ارتقا و توانمندی زنان به منظور رفع تبعیض‌ها و نابرابری‌های جنسیتی و دستیابی به توسعه پایدار است. چرا که بهره‌گیری از نظریه‌های رفاه و فقرزدایی و نظایر آن‌ها هرچند در کوتاه مدت بخشی از مشکلات را مرتفع می‌نماید اما سبب توانمندی زنان نگشته و منجر به پابرجایی نابرابری‌ها و تبعیض‌های جنسیتی و عدم دستیابی به توسعه پایدار می‌گردد. در واقع برنامه ریزی با اتکا به چنین

¹ Hoover

رویکردهایی حذف صورت مسئله و یا تزریق آرام بخش برای کاهش درد بدون توجه به علت و راه‌های درمان بیماری‌های اجتماعی و مشکلات زنان صورت می‌گیرد. ابقای نابرابری‌ها و تبعیض‌های جنسیتی در جامعه‌ی که داعیه‌ی برقراری عدالت اجتماعی را دارد چهره‌ی خوشایندی نمی‌تواند داشته باشد. بی‌شک برنامه‌های توسعه در هر کشوری با هدف ارتقای سطح زندگی همه‌ی افراد جامعه طراحی می‌شوند و در این میان زنان نیز انتظار دارند که شاهد این تغییرات در بهبود کیفیت زندگی خود گردند. در حال حاضر وضعیت زنان در جامعه‌ی ما به گونه‌ای است که نیازمند اقدام جدی به منظور رفع محرومیت‌ها و کاهش عقب افتادگی‌ها در دستیابی به زندگی مطلوب توأم با کرامت انسانی است.

روش پژوهش

از آنجایی که محقق به دنبال استفاده از نتایج مطالعه در کوتاه مدت و در میدان عمل (سطح توسعه انسانی و جغرافیایی با درجه محرومیت و بهره‌مندی در شاخص جنسیتی است، بنابراین، مطالعه کنونی به لحاظ هدف کاربردی است. در این پژوهش به توصیف متغیرها و شاخص‌ها نیز پرداخته می‌شود. از نظر زمان، پژوهش حاضر مقطعی بوده که در آن مشاهده‌ها فقط در یک دوره زمانی کوتاه که طی آن داده‌ها جمع‌آوری شد، و انجام پذیرفت. از لحاظ نحوه جمع‌آوری داده‌ها، روش میدانی بوده که شامل جمع‌آوری داده‌های اولیه یا اطلاعات جدید از خود آزمودنی‌ها به روش‌هایی مثل مشاهده، پرسشنامه، مصاحبه و... می‌باشد. این پژوهش از طریق پرسشنامه انجام شده است. جامعه آماری در این پژوهش استان‌های کشور بر اساس تقسیم سیاسی سال ۱۳۸۵ هستند اما کلیه متغیرها و صفات مورد مطالعه به تفکیک استان‌های کشور و با استفاده از نتایج سرشماری ۱۳۸۵ و ۱۳۹۵ تحلیل شده است. چون متغیرها و صفات مورد مطالعه به تفکیک استان‌های کشور، برای تمام استان‌ها ارزیابی شده است بنابراین کل جامعه آماری، جامعه نمونه نیز محسوب می‌گردد. در واقع این پژوهش به صورت تمام شماری صورت گرفته است.

در این پژوهش جهت گردآوری داده‌ها از روش اسنادی- آماری استفاده شد و داده‌های اولیه از نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن و دیگر منابع آماری معتبر، استخراج و محاسبه شد. در واقع روش این پژوهش، از نوع مطالعه‌های بعد از وقوع (تحلیل ثانویه) می‌باشد. روش مطالعه، پرسشنامه‌ای و کتابخانه‌ای (اسنادی) است. منابع اطلاعات از نتایج سرشماری‌های سال ۱۳۸۵ و سرشماری ۱۳۹۵ جمع‌آوری شد. همچنین با توجه به متغیرهای مختلف مورد سنجش در این پژوهش از نتایج آمارهای سازمان‌های دیگر مثل؛ آمارهای وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، وزارت آموزش و پرورش، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و... نیز استفاده خواهد شد. همچنین از روش تحلیل جنسیتی نیز استفاده شد. در این مطالعه از اعتبار محتوا برای سنجش روایی گویه‌ها (بطور دقیق‌تر پرسشنامه‌ها) استفاده شده است. در این مطالعه نیز همانند بسیاری از مطالعات دیگر برای سنجش پایایی ابزار اندازه‌گیری از آلفای کرونباخ با استفاده از نرم‌افزار SPSS Win ۲۲ برای مجموعه سوالات مربوط به هر متغیر استفاده شده است. در این پژوهش از سه روش

زیر برای جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات استفاده شد که شامل مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای، جستجو از طریق منابع الکترونیکی و مطالعه میدانی است. در مرحله انالیز داده‌ها به منظور تحلیل اطلاعات و روابط علی بین متغیرها از نرم افزار SPSS Win ۲۲ در بخش تحلیل داده‌های سری زمانی از نرم افزار EViews استفاده شد.

یافته‌ها

برای تحلیل توصیفی درجه‌ی محرومیت و بهره‌مندی جنسیتی از شاخص‌های سطوح توسعه یافتگی استان‌های ایران با درجه‌ی محرومیت و بهره‌مندی جنسیتی از شاخص‌هایی مانند سکونتگاه‌های جغرافیایی، توسعه انسانی، تراکم جمعیت (نیروی انسانی)، شاخص دوری و نزدیکی مناطق مختلف کشور از تهران، GDP، HDI استفاده شد. در سال ۱۳۸۸ و سال ۱۳۹۹ از نظر شاخص سکونتگاه‌های جغرافیایی استان‌های (خراسان، سیستان بلوچستان) پایین‌ترین مقدار و استان‌های (لرستان، کردستان، خوزستان، ایلام، فارس و اصفهان)، بیشترین مقدار را داشتند. از نظر شاخص توسعه انسانی استان‌های (کهگیلویه و بویر احمد، خراسان، ایلام، بوشهر، قم، سیستان بلوچستان، هرمزگان، کهگیلویه و بویر احمد، لرستان) پایین‌ترین و استاهای (تهران، اصفهان، یزد، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی) بیشترین مقدار شاخص داشتند. از نظر شاخص تراکم جمعیت (نیروی انسانی) استان‌های (سیستان بلوچستان، کهگیلویه و بویر احمد، ایلام، هرمزگان، بوشهر، چهارمحال بختیاری) پایین‌ترین مقدار و استان‌های (تهران، اصفهان، یزد، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، زنجان، همدان) بیشترین مقدار شاخص داشتند. از نظر شاخص دوری و نزدیکی مناطق مختلف کشور از تهران استان‌های (اصفهان، زنجان، قم، مازندران، مرکزی) پایین‌ترین مقدار و استان‌های (اردبیل، بوشهر، خراسان، سمنان، هرمزگان، یزد و سیستان بلوچستان) بیشترین مقدار شاخص داشتند. در جدول (۱) به صورت خلاصه مقایسه سطوح توسعه یافتگی استان‌های ایران با درجه‌ی محرومیت و بهره‌مندی جنسیتی در سال ۱۳۸۸ و ۱۳۹۸ نشان داده شده است.

جدول ۱. مقایسه سطوح توسعه یافتگی استان‌های ایران با درجه‌ی محرومیت و بهره‌مندی جنسیتی

استان	نوع سکونتگاه‌های جغرافیایی	تراکم جمعیت (نیروی انسانی)	دوری و نزدیکی با پایتخت	سطح توسعه‌ی انسانی	GDP	HDI
...	...	...	...	...	...	...
آذربایجان شرقی	۰/۳۸	۰/۳۸	۰/۳۷	۰/۷۲	۰/۲۶	۰/۵۷
آذربایجان غربی	۰/۳۷	۰/۴۰	۰/۳۹	۰/۷۰	۰/۲۴	۰/۵۲
اردبیل	۰/۳۴	۰/۴۲	۰/۴۴	۰/۷۳	۰/۳۱	۰/۶۰
...	...	...	...	...	...	...
مرکزی	۰/۳۳	۰/۳۵	۰/۲۱	۰/۲۰	۰/۱۵	۰/۵۲
هرمزگان	۰/۴۰	۰/۲۳	۰/۵۶	۰/۵۶	۰/۶۳	۰/۵۲
همدان	۰/۳۲	۰/۳۹	۰/۳۳	۰/۶۰	۰/۱۶	۰/۵۴
یزد	۰/۳۴	۰/۳۸	۰/۴۲	۰/۴۱	۰/۸۵	۰/۰۶۹

همچنین در سال ۱۳۸۸ و سال ۱۳۹۹ از نظر شاخص محرومیت استان‌های (کهگیلویه و بویر احمد، هرمزگان، لرستان، سیستان بلوچستان، چهارمحال بختیاری) بیشترین محرومیت و استان‌های (تهران، اصفهان، یزد، اردبیل، آذربایجان شرقی و غربی، زنجان) کمترین محرومیت داشتند. از نظر شاخص بهره‌مندی جنسیتی استان‌های (گیلان، تهران، اصفهان، یزد، اردبیل، آذربایجان شرقی و غربی، زنجان) بیشترین بهره‌مندی و استان‌های (ایلام، خراسان، کهگیلویه و بویر احمد، هرمزگان، سیستان بلوچستان) کمترین بهره‌مندی جنسیتی را داشتند. نتایج به صورت خلاصه در جدول (۲) ارائه شده است.

جدول ۲. مقایسه شاخص محرومیت و بهره‌مندی جنسیتی استان‌های ایران

شاخص	شاخص محرومیت ^۱	شاخص بهره‌مندی جنسیتی ^۲
استان	۱۳۸۸	۱۳۹۸
آذربایجان شرقی	۲۲	۰/۷۵
آذربایجان غربی	۲۳	۰/۷۴
اردبیل	۲۴	۰/۸۰
...	...	...
مرکزی	۳۱	۰/۶۴
هرمزگان	۴۸	۰/۵۹
همدان	۳۱	۰/۷۹
یزد	۲۱	۰/۸۲

نتایج نشان می‌دهد که در هر دو سال مورد تحلیل (۱۳۸۸ و ۱۳۹۸)، سطح توسعه‌ی انسانی در مناطق مختلف کشور سبب افزایش بهره‌مندی جنسیتی و کاهش محرومیت شده است، دوری و نزدیکی مناطق مختلف کشور از تهران در مناطق مختلف کشور سبب افزایش بهره‌مندی جنسیتی و محرومیت شده است. شاخص تراکم جمعیت (نیروی انسانی) در مناطق مختلف کشور در صورتی که زیاد باشد سبب کاهش بهره‌مندی جنسیتی و محرومیت شده است. این نتایج در جدول (۳) ارائه شده است.

جدول ۳. نتایج آزمون همبستگی پیرسون شاخص‌های مطالعه در استان‌های کشور در سال ۱۳۸۸ و ۱۳۹۸

متغیر	سال	متغیر وابسته	شاخص سطح توسعه‌ی انسانی
سطح توسعه‌ی انسانی با شاخص محرومیت و بهره‌مندی جنسیتی	۱۳۸۸	محرومیت بهره‌مندی جنسیتی	ضریب همبستگی پیرسون
	۱۳۹۸	محرومیت بهره‌مندی جنسیتی	سطح معناداری
دوری و نزدیکی مناطق مختلف کشور از تهران با شاخص محرومیت و بهره‌مندی جنسیتی	۱۳۸۸	محرومیت بهره‌مندی جنسیتی	ضریب همبستگی پیرسون
	۱۳۹۸	محرومیت بهره‌مندی جنسیتی	سطح معناداری

^۱ ارزیابی شاخص محرومیت، کم‌تر از ۳۰ سطح کم، ۳۰ سطح متوسط، بالاتر از ۳۰ سطح بالا.

^۲ ارزیابی شاخص بهره‌مندی جنسیتی؛ کم‌تر از ۰/۵ بهره‌مندی جنسیتی در سطح کم، ۰/۵-۰/۷ بهره‌مندی جنسیتی در سطح متوسط، بین ۰/۸ تا ۱ بهره‌مندی در سطح بالا.

۰/۰۰۰	۰/۶۹۲**	جنسیتی محرومیت بهره‌مندی	محرومیت بهره‌مندی	۱۳۸۸	تراکم جمعیت (نیروی انسانی) با
۰/۰۰۰	۰/۵۹۴**		جنسیتی		شاخص محرومیت و بهره‌مندی
۰/۰۰۰	۰/۶۴۲**			۱۳۹۸	جنسیتی
۰/۰۰۰	۰/۶۰۲**				
۰/۰۰۰	۰/۷۷۸**	روستایی	محرومیت	۱۳۸۸	نوع سکونتگاه‌های جغرافیایی
۰/۰۰۰	۰/۵۳۸**	شهری			(مناطق شهری و روستایی) با
۰/۰۰۰	۰/۵۲۱**	روستایی	بهره‌مندی		شاخص محرومیت و بهره‌مندی
۰/۰۰۰	۰/۷۹۲**	شهری	جنسیتی		جنسیتی
۰/۰۰۰	۰/۶۷۱**	روستایی	محرومیت	۱۳۹۸	
۰/۰۰۰	۰/۵۲۳**	شهری			
۰/۰۰۰	۰/۴۸۲**	روستایی	بهره‌مندی		
۰/۰۰۰	۰/۷۴۶**	شهری	جنسیتی		

به منظور تعیین اثر شاخص‌های تشکیل دهنده سطوح توسعه یافتگی استان‌های ایران با درجه‌ی محرومیت و بهره‌مندی جنسیتی از تحلیل رگرسیون چندگانه توأم استفاده شد که نتایج در جدول (۴) نشان داده شده است.

جدول ۴. آزمون رگرسیون در استان‌های کشور در سال ۱۳۸۸ و ۱۳۹۸

ANOVA		ضرایب			شاخص
سطح معناداری	F	ضریب تعیین تعدیل شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی	
۰/۰۰۰	۳۰/۲۱۴	۰/۳۹۰	۰/۴۰۱	۰/۶۳۳	شاخص سطح توسعه‌ی ۱۳۸۸ محرومیت
۰/۰۰۰	۲۹/۱۴۶	۰/۵۳۵	۰/۵۴۷	۰/۷۴۰	انسانی با شاخص محرومیت بهره‌مندی جنسیتی
۰/۰۰۷	۱۵/۳۲۷	۰/۴۲۱	۰/۴۳۲	۰/۶۵۸	و بهره‌مندی جنسیتی محرومیت ۱۳۹۸
۰/۰۰۳	۱۲/۲۹۸	۰/۵۵۹	۰/۵۷۴	۰/۷۵۸	بهره‌مندی جنسیتی
۰/۰۰۰	۲۸/۷۲۵	۰/۵۷۲	۰/۵۸۵	۰/۷۶۵	محرومیت ۱۳۸۸
۰/۰۰۰	۲۷/۳۶۵	۰/۵۲۶	۰/۴۵۱	۰/۶۷۲	بهره‌مندی جنسیتی
۰/۰۰۲	۱۴/۱۲۸	۰/۳۳۲	۰/۳۴۵	۰/۵۸۸	محرومیت ۱۳۹۸
۰/۰۰۵	۱۱/۳۶۷	۰/۵۴۲	۰/۴۰۳	۰/۶۳۵	بهره‌مندی جنسیتی
۰/۰۰۰	۳۰/۵۱۹	۰/۴۷۲	۰/۴۸۳	۰/۶۹۵	محرومیت ۱۳۸۸
۰/۰۰۰	۲۹/۴۱۲	۰/۳۴۶	۰/۳۵۶	۰/۵۹۷	بهره‌مندی جنسیتی
۰/۰۰۸	۱۷/۴۱۲	۰/۴۲۷	۰/۴۳۱	۰/۶۵۷	محرومیت و بهره‌مندی ۱۳۹۸
۰/۰۰۱	۱۲/۲۵۷	۰/۳۶۸	۰/۳۷۴	۰/۶۱۲	بهره‌مندی جنسیتی
۰/۰۰۱	۱۵/۲۷۰	۰/۶۰۲	۰/۶۱۱	۰/۷۸۲	محرومیت (روستایی) ۱۳۸۸
۰/۰۰۱	۱۸/۳۵۱	۰/۲۸۷	۰/۲۹۳	۰/۵۴۲	محرومیت (شهری)
۰/۰۰۰	۲۷/۱۲۴	۰/۲۷۶	۰/۲۸۱	۰/۵۳۰	بهره‌مندی جنسیتی (روستایی) ۱۳۹۸
۰/۰۰۰	۳۴/۳۴۲	۰/۶۲۷	۰/۶۳۰	۰/۷۹۴	بهره‌مندی جنسیتی (شهری)
۰/۰۰۶	۱۶/۲۳۷	۰/۴۴۶	۰/۴۵۴	۰/۶۷۴	محرومیت (روستایی) ۱۳۸۸
۰/۰۰۴	۱۴/۳۱۲	۰/۲۹۲	۰/۲۹۴	۰/۵۴۳	محرومیت (شهری)
۰/۰۰۰	۲۲/۱۴۲	۰/۲۳۱	۰/۲۳۲	۰/۲۳۵	بهره‌مندی جنسیتی (روستایی) ۱۳۹۸
۰/۰۰۰	۲۵/۲۳۷	۰/۵۶۴	۰/۵۶۷	۰/۷۵۳	بهره‌مندی جنسیتی (شهری)

با توجه به نتایج جدول (۴)، چنین استنباط می‌گردد که مدل خطی رگرسیون توام شاخص‌های تشکیل دهنده سطوح توسعه یافتگی استان‌های ایران (سطح توسعه‌ی انسانی، دوری و نزدیکی مناطق مختلف کشور از تهران، تراکم جمعیت (نیروی انسانی)، نوع سکونتگاه‌های جغرافیایی (مناطق شهری و روستایی) می‌تواند واریانس مربوط به درجه‌ی محرومیت و بهره‌مندی جنسیتی را تبیین کنند، به طوری که میزان F به دست آمده برای همه شاخص‌ها در سطح ۱ درصد معنی‌دار است. نتایج جدول فوق بیانگر معنی‌دار بودن رگرسیون و رابطه خطی بین شاخص‌های تحقیق است به طوری که بر اساس آماره F معنی‌دار بودن آن در سطح ۱ درصد تایید می‌گردد.

بحث و نتیجه‌گیری

امروزه مشاهده شده است که در برخی از مناطق کشور فاصله زیادی در زمینه عدالت اجتماعی بین زنان و مردان وجود دارد. در برخی از مناطق محروم شدت آن نیز بیشتر است. در برخی از مناطق دیگر این شدت کمتر است. ما در این پژوهش شاخص‌های مختلفی که بر درجه محرومیت و بهره‌مندی جنسیتی تاثیر گذار بودند. را شناسایی کردیم. و در بین این شاخص‌ها چهار شاخص اصلی یعنی (سطح توسعه‌ی انسانی، دوری و نزدیکی مناطق مختلف کشور از تهران، تراکم جمعیت (نیروی انسانی)، نوع سکونتگاه‌های جغرافیایی (مناطق شهری و روستایی) تاثیر بیشتری داشتند.

یافته‌های تحلیل نشان داد که در سال ۱۳۸۸ و سال ۱۳۹۹ از نظر شاخص سکونتگاه‌های جغرافیایی استان‌های (خراسان، سیستان بلوچستان) پایین‌ترین مقدار و استان‌های (لرستان، کردستان، خوزستان، ایلام، فارس و اصفهان)، بیشترین مقدار را داشتند. از نظر شاخص توسعه انسانی استان‌های (کهگیلویه و بویر احمد، خراسان، ایلام، بوشهر، قم، سیستان بلوچستان، هرمزگان، کهگیلویه و بویر احمد، لرستان) پایین‌ترین و استاهای (تهران، اصفهان، یزد، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی) بیشترین مقدار شاخص داشتند. از نظر شاخص تراکم جمعیت (نیروی انسانی) استان‌های (سیستان بلوچستان، کهگیلویه و بویر احمد، ایلام، هرمزگان، بوشهر، چهارمحال بختیاری) پایین‌ترین مقدار و استان‌های (تهران، اصفهان، یزد، مازندران، آذربایجان شرقی و غربی، زنجان، همدان) بیشترین مقدار شاخص داشتند.

از نظر شاخص دوری و نزدیکی مناطق مختلف کشور از تهران استان‌های (اصفهان، زنجان، قم، مازندران، مرکزی) پایین‌ترین مقدار و استان‌های (اردبیل، بوشهر، خراسان، سمنان، هرمزگان، یزد و سیستان بلوچستان) بیشترین مقدار شاخص داشتند. همچنین در سال ۱۳۸۸ و سال ۱۳۹۹ از نظر شاخص محرومیت استان‌های (کهگیلویه و بویر احمد، هرمزگان، لرستان، سیستان بلوچستان، چهارمحال بختیاری) بیشترین محرومیت و استان‌های (تهران، اصفهان، یزد، اردبیل، آذربایجان شرقی و غربی، زنجان) کمترین محرومیت داشتند. از نظر شاخص بهره‌مندی جنسیتی استان‌های (گیلان، تهران، اصفهان، یزد، اردبیل، آذربایجان شرقی و غربی، زنجان)

بیشترین بهره‌مندی و استان‌های (ایلام، خراسان، کهگیلویه و بویر احمد، هرمزگان، سیستان بلوچستان) کم‌ترین بهره‌مندی جنسیتی را داشتند.

نتایج همبستگی میان شاخص‌ها و محرومیت و بهره‌مندی جنسیتی نشان داد که شاخص سطح توسعه‌ی انسانی در مناطق مختلف کشور سبب افزایش بهره‌مندی جنسیتی و کاهش محرومیت می‌شود. در واقع مناطق با سطح توسعه‌ی انسانی متوسط نیز محرومیت آن‌ها کم می‌شود. همچنین شاخص دوری و نزدیکی مناطق مختلف کشور از تهران در مناطق مختلف کشور سبب افزایش بهره‌مندی جنسیتی و محرومیت می‌شود. در واقع مناطقی که نزدیک تهران هستند سطح بهره‌مندی آن‌ها از امکانات و دسترسی به آن‌ها بیشتر است. بنابراین بهره‌مندی جنسیتی آن‌ها بیشتر است و میزان محرومیت آن‌ها نیز کمتر است. شاخص تراکم جمعیت (نیروی انسانی) در مناطق مختلف کشور در صورتی که زیاد باشد سبب کاهش بهره‌مندی جنسیتی و محرومیت می‌شود. در واقع مناطقی که جمعیت بیشتری دارند سطح بهره‌مندی جنسیتی آن‌ها کاهش می‌یابد. و در عوض سطح محرومیت آن‌ها بیشتر می‌شود. شاخص نوع سکونتگاه‌های جغرافیایی (مناطق شهری و روستایی) در مناطق مختلف کشور تاثیر مثبت و معناداری در سطح ۹۹٪ با شاخص محرومیت و بهره‌مندی جنسیتی دارد. بنابراین می‌توان بیان کرد که سکونتگاه‌های روستایی نسبت به سکونتگاه‌های شهری میزان محرومیت آن‌ها بیشتر است و به همان اندازه میزان بهره‌مندی جنسیتی آن‌ها کمتر است.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافی وجود ندارد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

موازین اخلاقی

در انجام این پژوهش تمامی موازین و اصول اخلاقی رعایت گردیده است.

حامی مالی

این پژوهش حامی مالی نداشته است.

منابع

1. Shaditalab Z, Vahabi M, Varamziar H. Income poverty is only one aspect of poverty among female heads of households. *Scientific-Research Quarterly of Social Welfare*. 2019;4(17).
2. Braunstein E, Heintz J. Gender bias and central bank policy: employment and inflation reduction. *International Review of Applied Economics*. 2017;22(2):173-86. doi: 10.1080/02692170801889643.
3. Afshari Z, Sheibani E. Gender inequality and economic development in Iran. *Economic Research Journal*. 2017(62).
4. Eastin J, Prakash A. Economic development and gender equality: Is there a gender Kuznets curve. *World Politics*. 2018;65(1):156-86. doi: 10.1017/S0043887112000275.
5. Javaheri F. Report on the Social Status of Women in Iran: Nei Publishing; 2019.
6. Mahmoudi V, Samimi Far SG. Capability Poverty. *Quarterly of Social Welfare*. 2019;4(17).
7. Safari Shali R. Discourse analysis of gender justice in the bills and development programs of the Islamic Republic of Iran. *Sociological Studies*. 2018;22(2).
8. Martic M, Savic G. An application of DEA for comparative analysis and ranking of regions in Serbia with regards to social-economic development. *European Journal of Operational Research*. 2018;132:343-56. doi: 10.1016/S0377-2217(00)00156-9.
9. Purohit BC. Health and human development at sub-state level in India. *The Journal of Socio-Economics*. 2018;37:2248-60. doi: 10.1016/j.socec.2007.12.002.